

ρίας τῶν ἰδεῶν (Φαίδων 100 B). Ἡ διανόησις κεῖται μεταξὺ τῆς δόξης καὶ τῆς διαλεκτικῆς· ὁ νοῦς ἀφῆκε κατὰ μέρος τὰς καθ' ἑαστον λεπτομερείας, ἀλλὰ δὲν ἔφθασεν ἀκόμη εἰς πρώτας ἀρχάς. Μόνον νὰ μαντεύη εἶνε εἰς θέσιν, ἀλλὰ τὸ μαντεύειν τοῦτο τὸ κάμνει συμφύτως πρὸς μίαν μέθοδον. Δεχόμεθα μίαν ὑπόθεσιν ἢ ὁποῖα ἔχει κάποιαν ἐσωτερικὴν οὐσιαστικὴν πιθανότητα (εἶνε ἀσφαλῆς καὶ στερεὰ 100 A, D) καὶ εἶνε γενικῶς παραδεδεγμένη (96 C). Κατόπιν τούτου ἐξάγομεν τὰς συνεπείας πού περιλαμβάνονται εἰς αὐτὴν καὶ πού ἀφοροῦν τόσον ἐκεῖνο πού παραδέχθημεν ὅσον καὶ τὰς σχέσεις του πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα. Λαμβάνομεν ἐπίσης ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν μὴ ὑπαρξιν τῆς ὑποθέσεως καὶ ἐξάγομεν καὶ αὐτῆς ἐπίσης τὰς συνεπείας της (Παρομένιδης 136 C). Τοιοῦτοτρόπως κατασκευάζομεν ἓνα σύμπλεγμα ἀπὸ προτάσεις πού εἶνε σύμφωνοι καὶ συνεπεῖς πρὸς ἀλλήλας, ἢ μᾶλλον κατασκευάζομεν δύο ἀπαγωγικά συμπλέγματα τῶν ὁποίων αἱ ἀρχικαὶ βασικαὶ προτάσεις εἶνε ἀμοιβαίως ἀντιφατικά.

Κατόπιν τούτου υποβάλλομεν τὰ συμπλέγματά μας εἰς ὁρισμένας βασάνους. α) Ἐξετάζομεν μήπως αἱ συνέπειαι τῆς ὑποθέσεως τὴν ὁδηγοῦν εἰς τὸ ἄτοπον (128 A, 136 A, B), ἢ μήπως αἱ συνέπειαι αὐταὶ περιέχουν ἐντὸς ἑαυτῶν ἀντιφάσεις. Φυσικά, εἰάν εὐρίσκομεν ἀντίφασιν εἰς τὰς συνεπείας, θὰ ὑπάρχει ἀσφαλῶς καὶ καμμία τοιαύτη κρυμμένη εἰς τὴν ἀρχικὴν ὑπόθεσιν. Ποτὲ δὲν θὰ εἴμεθα πλέον τοῦ δέοντος προσεκτικοὶ κατὰ τὴν βάσανον τῶν ὑποθέσεών μας, διότι ἡ ἀπλὴ ἐξέτασις τοῦ περιεχομένου των δὲν ἀποτελεῖ καμμίαν ἐγγύησιν ὅτι θὰ ἀνακαλύψομεν τὰ ἐσωτερικά των ἐλαττώματα, εἰάν ἔχουν τοιαῦτα (Φαίδων 107 B). β) Παραβάλλομεν τὸ σύμπλεγμα μας πρὸς τὰ δεδομένα στοιχεῖα· εἰάν ὑπάρχη καμμία ἀντίφασις ἢ ὑπόθεσις εἶνε ψευδής. Παραδείγματος χάριν εἰς τὸν Μένωνα ὁ Σωκράτης καταγίνεται εἰς τὸ νὰ διαπιστώσῃ τὴν φύσιν τῆς ἀρετῆς. Ἄς παραδεχθῶμεν, λέγει, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶνε γνῶσις καὶ ἄς ἴδωμεν τί θὰ ἔπεται ἐκ τούτου. Ἐάν ἡ ἀρετὴ εἶνε γνῶσις τότε ἡ ἀρετὴ εἶνε δυνατόν νὰ διδαχθῇ, καὶ εἰάν ἡ ἀρετὴ εἶνε δυνατόν νὰ διδαχθῇ τότε κατ' ἀνάγκην θὰ ὑπάρχουν διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ τῆς ἀρετῆς. Εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως δὲν ὑπάρχουν οὔτε οἱ μὲν οὔτε οἱ δὲ καὶ συνεπῶς ἢ πρωταρχικὴ ὑπόθεσις εἶνε ἐσφαλμένη (89 C, D, E). Φαίνεται λοιπὸν ἐκ τούτων ὅτι

διὰ τὸν Πλάτωνα ὑπόθεσις εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὴν σήμερον ἀποκαλοῦμεν μίαν ἐξηγηματικὴν θεωρίαν ἢ ὁποία πρέπει νὰ ἐξελεγχθῆ διὰ ἀναφορᾶς πρὸς τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων. Μία ὑπόθεσις εἶνε ὁρθὴ ἐὰν «σφῶζει τὰ φαινόμενα». Τὸ λεγόμενον, λοιπόν, ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὅτι ἡ διάνοησις κινεῖται πρὸς τὰ κάτω («πρὸς τελευτήν») σημαίνει ὅτι αἱ οὕτω καλούμεναι ἐπιστήμαι ὑποβάλλουν τὰς ὑποθέσεις των εἰς τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν βάσανον τῶν γεγονότων πού ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ ὄχι εἰς καμμίαν ἐκ τῶν προτέρων ἀρχήν· ἡ δὲ δήλωσις τοῦ Πλάτωνος ὅτι ἡ γεωμετρία χρησιμοποιεῖ ὡς σύμβολα τὰς συγκεκριμένας γραμμάς, γωνίας καὶ σχήματα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῆ εὐρύτερον ὥστε νὰ σημαίνῃ ὅτι εἰς τὰς διαφόρους ἐπιστήμας ὁ νοῦς συλλαμβάνει τοὺς νόμους ὅπως ἐνσωματοῦνται οὔτιοι εἰς τὰ πραγματικὰ γεγονότα καὶ ὄχι ἀφηρημένως. Ἡ δόξα στρέφεται πρὸς τὰ καθ' ἕκαστον καὶ χρησιμοποιεῖ τοὺς νόμους μόνον παρεμπιπτόντως· ἡ διάνοια στρέφεται πρὸς τοὺς νόμους καὶ χρησιμοποιεῖ παρεμπιπτόντως τὰ καθ' ἕκαστον.

γ) Τέλος, ἐλέγχομεν τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάζοντες ἐὰν εἶνε σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχικὰς γενικὰς μας προϋποθέσεις καὶ πρὸς τὰς πεποιθήσεις μας ἀναφορικῶς πρὸς τὸ σύμπαν. Θὰ δικαιολογήσεις τὴν ὑπόθεσιν σου «μὲ τὸ νὰ παραδεχθῆς καμμίαν ἄλλην ὑπόθεσιν πού θὰ σοῦ φαίνεται ἢ καλλιέρα ἐκ τῶν ἀνωτέρων, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἕως ὅτου φθάσης εἰς καμμίαν πού νὰ σοῦ φανῆ ἀπολύτως κατάλληλος («ἱκανὴ» Φαίδων 101 D)». Ἡ καταλληλότης τῆς ἀνωτέρας ὑποθέσεως συνίσταται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι εἶνε μία κοσμολογικὴ θεωρία· ἀλλὰ δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶνε θεωρία. Παραδείγματος χάριν, εἰς τὸν Φαίδωνα ὁ Πλάτων ἐνδιαφέρεται νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆ καὶ τὸ πράττει μὲ τὸ νὰ δείξῃ πῶς τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν του περὶ τῆς θεωρίας τῶν ἰδεῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία εἶνε καὶ αὕτη μία ὑπόθεσις τὴν ὁποίαν δέχεται (100B) καὶ τὴν ὁποίαν ἐπίσης βασανίζει διὰ τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὰ φαινόμενα. Ἡ τρίτη, λοιπόν, βάσανος εἶνε ἔλεγχος κατὰ τὸν ὁποῖον μία ὑπόθεσις περιορισμένου περιεχομένου καταδεικνύεται ὡς ἑναρμονιζομένη πρὸς μίαν φιλοσοφικὴν γενίκευσιν· μᾶλλον ταῦτα ὅμως δὲν ἀποτελεῖ τὸ τοιοῦτον ἀπόδειξιν ἀφοῦ ἡ ἀρχὴ διὰ τῆς ὁποίας ἐλέγχεται ἡ θεωρία εἶνε καὶ αὕτη μία ὑπόθεσις.

Ἐκ τῶν ὅλων αὐτὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσωμεν διατι ἡ μέθοδος τῶν ὑποθέσεων δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν βεβαιότητα. Ἄς λάβωμεν τὴν πρώτην βάσανον μιᾶς ὑποθέσεως, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν μὴ-ἀντίφασιν δηλαδὴ εἰς τὴν συμφωνίαν. Ἡ συμφωνία δὲν εἶνε ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας· μία συναγωγή εἰς τὴν γεωμετρίαν δυνατὸν νὰ εἶνε συνελπίς, ἐὰν ὅμως αἱ βασικαὶ τῆς προτάσεις εἶνε λανθασμένοι, ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν πορισμάτων θὰ εἶνε ἐπίσης ἐσφαλμένον. Τὸ σπουδαῖον ζήτημα εἶνε ἡ ἀσφάλεια, τὸ σημεῖον τῆς ἀφρητοῦ· ἐὰν αὐτὸ εἶνε ἀσφαλὲς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα θὰ εἶνε ἀσφαλῆ (Κρατύλος 436 C—E). Ἡ δευτέρα βάσανος μιᾶς ὑποθέσεως εἶνε ἡ παραβολὴ πρὸς τὰ πραγματικὰ γεγονότα ὅπως ταῦτα δίδονται εἰς τὰς αἰσθήσεις· διὰ τὸν Πλάτωνα ὅμως ἡ αἰσθησις δὲν εἶνε ἀσφαλής, τὰ δεδομένα αὐτῆς εἶνε ἄσφατά, δὲν εἶνε ἀσφατὰ καθωρισμένα διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς βάσανος μιᾶς οἰασδῆποτε θεωρίας. Ἄντι νὰ ἐρευνήσωμεν τί εἶνε ἡ ἀρετὴ λαμβάνοντες ὡς βάσιν μίαν εἰδικὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐξάγοντες ἐξ αὐτῆς ὅλα ὅσα περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ, ὁ Πλάτων μᾶς συμβουλεύει νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν εὐθεῖαν μέθοδον, νὰ μελετήσωμεν δηλ. τί εἶνε ἡ οὐσία τῆς ἀρετῆς· ἡ μέθοδος αὐτὴ θὰ μᾶς δώσῃ γνῶσιν τόσον τῆς οὐσίας τῆς ἀρετῆς ὅσον καὶ τοῦ διδασκτοῦ αὐτῆς (Μένων 100B).

Ἄν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐρμηνεία μας εἶνε ὀρθή, τότε μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ διαλογισμοῦ (διανοίας) ὁ Πλάτων οἶονεὶ προμαντεύει γενικῶς τῷ τρόπῳ τὴν μέθοδον ἐρεῦνης ὅπως γίνεται αὕτη καταφανῆς εἰς τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην. Μία ἐπιστημονικὴ θεωρία εἶνε ἀνάγκη νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπαληθευθῇ ὑπὸ τῶν δεδομένων καὶ νὰ εἶνε σύμφωνος καὶ ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς ἄλλας πεποιθήσεις· δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ συναχθῇ ἐκ μίας ἐκ τῶν προτέρων ἀσφῆς. Εἰς τὴν διάνοησιν (διάνοια) τὸ πνεῦμα κινεῖται διαρκῶς μεταξὺ τοῦ κόσμου τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ κόσμου τῆς οὐσίας, συλλαμβάνων τὰς γενικὰς ἐννοίας διὰ τῶν συγκεκριμένων παραδειγμάτων, καὶ τοὺς νόμους ὡς ἀποτελούντας περιγραφὴν τῶν πραγμάτων. Αὐτὸς δὲ ἀκριβῶς ὁ συνδυασμὸς ἀφρημένης καὶ συγκεκριμένης σκέψεως εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου. Εἰς τὴν διάνοησιν (διάνοια) ὁ νοῦς ὁ ὁποῖος ἐκινεῖτο μέχρι τοῦδε πρὸς μίαν πρώτην ἀσφῆν, παύει πλέον νὰ ἐρευνᾷ εἴτε ἀπὸ ἰκανοποίησιν εἴτε ἀπὸ ἀπελπι-

σίαν· ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων ἀποκρούει χαρακτηρίζων αὐτὸ ὡς ἀποτυχίαν, κατέστη δι' ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους τὸ ἰδεῶδες πρὸς τὸ ὁποῖον νὰ κατευθύνῃ τὰς προσπάθειάς του τὸ πνεῦμα μας.

Ὡς παραδείγματα τῆς διανοήσεως («διανοίας») ὁ Πλάτων ἐξετάζει τὰ μαθηματικά (ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν, ἐπιπεδομετρίαν καὶ στερεομετρίαν) καὶ μεταξὺ τῶν λεγομένων ἐπιστημῶν ἰδιαιτέρως ἀστρονομίαν καὶ ἁρμονίαν. Ἡ ἁρμονία καὶ ἡ γενικὴ ἐπιστήμη τῶν ἤχων ἦσαν διὰ τοὺς Ἑλληνας ὅ,τι ἴσως διὰ τὴν νεωτέραν σκέψιν ὑπῆρξεν ἡ φυσικὴ. Ἡ φυσικὴ εἶνε ἡ παλαιότερα μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐπιστημῶν καὶ ἀπειτέλεσε τὸ ὑπόδειγμα διὰ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ποὺ ἐπηκολούθησαν. Κατὰ ταῦτα, ἀρνούμεθα νὰ ἐπιτρέψωμεν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιστημολογικὸς οἰοσδήποτε νέος τύπος ἐρεῦνης ἐνόσω δὲν φθάσῃ μέχρι τοῦ σημείου νὰ χρησιμοποιῇ πειραματικὰς μεθόδους ἐπαληθεύσεως καὶ ἀκριβείας εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ καταμέτρησιν ὅπως μᾶς δεικνύει ταύτας ἡ ἐπιστήμη τῆς φυσικῆς. Διὰ τοὺς Ἑλληνας φαίνεται ὅτι ἡ ἁρμονία ἐχρησίμευσεν ὡς ὑποδειγματικὴ ἐπιστήμη· μὲ τὸ νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι αἱ παραλλαγὰι εἰς τὸν ἦχον ἀντιστοιχοῦν εἰς διαφορὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τῶν παλμῶν καὶ εἰς ἀκριβεῖς ἀναλογίας μεταξὺ αὐτῶν, τοὺς ᾠδήγησεν εἰς τὴν γενικὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου ὡς ἀριθμοῦ· τουτέστιν ὡς ὑλικοῦ δεκτικοῦ νὰ ἀναχθῇ εἰς ποσότητα καὶ νὰ ἐκφρασθῇ μαθηματικῶς. Ἐὰν οἱ φθόγγοι ἔχουν ἀριθμὸν, διὰ τὸν ἴδιον λόγον εἶνε ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἀριθμὸν καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὰ στοιχεῖα, ὡς ἐπίσης καὶ αἱ ἀρεταί.

Τόσον εἰς τὴν ἀστρονομίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἁρμονίαν ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης εἶνε ἡ κίνησις: εἰς τὴν πρώτην ἡ κίνησις τῶν σωμάτων, εἰς τὴν δευτέραν ἡ κίνησις εἰς τὸν ἦχον. Ὁ Πλάτων λυπεῖται καὶ στενοχωρεῖται διότι εἰς τὴν ἐποχὴν του ἡ ἁρμονία συνίστατο εἰς τὴν μέτρησιν ἐν σχέσει πρὸς ἀλλήλας τῶν ὑπὸ τῆς ἀκοῆς ἀντιληπτῶν συμφωνικῶν φθόγγων. Τὸ ἀληθὲς καὶ πραγματικὸν ἀντικείμενον τοῦ μελετῶντος δὲν ἔπρεπε νὰ εἶνε οἱ ἀκουόμενοι φθόγγοι ἀλλὰ τὰ γενικευμένα προβλήματα τῶν ἀναλογιῶν καὶ συμφωνιῶν τῶν ἀριθμῶν (Πολιτεία 531 A - C). Ἐννοεῖ ἄρα γε ὅτι ἔργον τῆς ἁρμονίας εἶνε νὰ ἐρευνᾷ τὰς ποσοτικὰς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν τῶν παλμικῶν κινήσεων εἰς τὸν ἦχον; Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶνε σαφής. Καθ' ὅμοιον

τρόπον ὁ Πλάτων ἐπικρίνει τὴν ἀστρονομίαν διότι ὡς ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης τῆς ἔχει τὰ ὑπάρχοντα οὐράνια σώματα καθ' ἑαυτά. Αἱ τροχιαὶ αὐτῶν παρουσιάζουν παρεκκλίσεις καὶ διαταράξεις (531 B): δὲν ἀποτελοῦν ἀκριβεῖς ἀπομιμήσεις τοῦ ἰδανικοῦ κύκλου καὶ εἶνε ἀνάξαι ὡς ἀντικείμενα μελέτης τοῦ ἀληθινοῦ ἐπιστήμονος. Εἰς τὴν ἀστρονομίαν δὲν πρέπει νὰ στρέφωμεν τὴν προσοχὴν μας πρὸς τὰ οὐράνια σώματα (530 C). Ἄλλὰ τότε μὲ τί πρέπει νὰ ἀσχοληθῇ ἡ ἀστρονομία, θὰ ἀπορήσει καὶ πολὺ δικαίως ὁ σπουδαστής. Θὰ πρέπει νὰ εἴπωμεν ἄρα γε ὅτι ὁ Πλάτων εἶνε ὁπιδὸς τῆς θεωρητικῆς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν περιγραφικὴν ἀστρονομίαν (καὶ τὴν φυσικὴν ἐν γένει): Ὁ Πλάτων ἐπιμένει ὅτι ὁ ἀστρονόμος πρέπει νὰ ἀναζητῇ τὴν ἀληθῆ οὐσίαν τῶν πραγμάτων, τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἴσα ἢ τὰ διπλάσια ἢ οἵανδήποτε ἄλλην συμμετρίαν (630 A, B). Πῶς, λοιπόν, θὰ διακρίνομεν τὴν ἀστρονομίαν ἀπὸ τὰ μαθηματικά, ἂν κατ' ἀρχὴν εἶνε τοῦτο δυνατόν; Ἴσως εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦτο ὅλαι αἱ ἐπιστῆμαι εἶνε μαθηματικά: θὰ παρέμενε ὅμως πάντοτε ἡ ἑξῆς διάκρισις, ὅτι ἡ ἀστρονομία θὰ ἀποτελεῖ τὴν μελέτην ἑνὸς εἰδικοῦ τύπου ἀριθμῶν. Ἴσως ἡ λύσις τοῦ προβλήματός μας νὰ εἶνε ἡ ἑξῆς: ἔργον τοῦ ἀστρονόμου εἶνε νὰ συναρμολογήσῃ ἓνα σύστημα συνεπὲς ἀφηρημένων ἐννοιῶν ἀναφερομένων εἰς ἓνα εἰδικὸν πεδίον, τουτέστιν εἰς τὸ πεδίον τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὁ Πλάτων περιγράφει τὴν ἀστρονομίαν ὡς τὴν ἐπιστήμην τῆς θεωρητικῆς μορφῆς τῆς κινήσεως καὶ τῶν ποικίλων αὐτῆς ὑποδιαίρέσεων καὶ σχημάτων, ἐπιστήμην ὅχι τῶν καθ' ἕκαστον καὶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὑπαρχόντων οὐρανίων σωμάτων, ἀλλὰ «τῆς ἀληθινῆς ταχύτητος καὶ βραδύτητος κατὰ τὸν ἀληθῆ ἀριθμὸν καὶ κατὰ τὰ ἀληθῆ σχήματα, τόσον ἐν σχέσει πρὸς ἀλλήλα ὅσον καὶ ὡς μέσα μεταφορᾶς τῶν πραγμάτων ποὺ φέρουν» (529 D).

Ἡ στάσις τοῦ Πλάτωνος ἔναντι τῶν μαθηματικῶν ἦτο κατὰ παράδοξον τρόπον ἐπαμφοτερίζουσα. Ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἐπαινεῖ τὰ μαθηματικά ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν διαλεκτικὴν, διότι χρησιμεύουν διὰ νὰ προπονεῖται τὸ πνεῦμα εἰς τὴν ἰκανότητα νὰ σκέπτεται ἀφηρημένως: μάλιστα ὅταν ἀντελήφθῃ τὸ μέγεθος τῆς ἐπικρατούσης ἀμαθείας ἀναφορικῶς πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἀσυμμέτρων, λέγει ὅτι μεγάλως ἔξεπλάγη καὶ ἐντρέπετο τόσον διὰ λογαριασμόν του ὅσον καὶ διὰ λογα-

ριασμόν τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει, καὶ χαρακτηρίζει τὴν τοιαύτην ἄγνοιαν ὡς κτηνώδη (Νόμοι 819 D, E). Καὶ ὅμως, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἀναφέρει εἰς ἓνα ἄλλο χωρίον ὅτι σπανίως συνήντησεν ἓνα μαθηματικὸν ποῦ νὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ σκέπτεται λογικῶς (Πολιτεία 513 E). Ἡ διαφορὰ ἣ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ βάθος αὐτῆς τῆς φαινομενικῆς ἀντιφάσεως εἰς τὴν στάσιν τοῦ Πλάτωνος ἦτο ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν μαθηματικῶν ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ εἶνε καὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα πράγματι διδάσκονται.

Οἱ μαθηματικοὶ συμβαίνει πολλάκις νὰ εἶνε μᾶλλον ζωέμποροι παρὰ θεωρητικοὶ ἐπιστήμονες, ἂν καὶ ὁ Πλάτων δὲν μεταχειρίζεται αὐτὰς ἀκριβῶς τὰς λέξεις. Ἐκεῖνο ποῦ λέγει εἶναι ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ γεωμετρία καὶ ἀριθμητικὴ πρέπει νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὰ «μαθηματικὰ τῶν πολλῶν» τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν πώλησιν, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὰς οἰκοδομὰς (Φίληβος 56 D, 57 A). Κατὰ ταῦτα α) τὰ μαθηματικὰ πρέπει νὰ διδάσκονται κανεὶς ὡς θεωρητικὸν μάθημα ἀνεξαρτήτως τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν, β) εἶνε σπουδὴ τῶν ἀφηρημένων μορφῶν (εἰδῶν) καὶ ὄχι τῶν σωμάτων τὰ ὁποῖα ἐνσωματώνουν τὰς μορφὰς αὐτάς. Ἄν καὶ εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ γεωμέτρης χρησιμοποιεῖ ὄρατὰς μορφὰς ὁποῖαι εἶνε τὰ γραφόμενα σχήματα, καὶ ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν, «δὲν σκέπτεται ὅμως αὐτὰ ἀλλὰ ἐκεῖνα πρὸς τὰ ὁποῖα αὐτὰ ὁμοιάζουν καὶ ἔξακολουθεῖ τὰς ἐρεῦνας πρὸς χάριν τοῦ τετραγώνου ὡς τοιούτου ἢ τῆς διαγωνίου ὡς τοιαύτης καὶ ὄχι χάριν τῆς εἰκόνας αὐτῶν τὴν ὁποῖαν ζωγραφίζουν». (Πολιτεία 510 D). «Ἔργον τῆς γεωμετρίας δὲν εἶνε νὰ κάμη διαγράμματα ἀλλὰ νὰ ἀνευρίσκη τὰ ὄντα». (Εὐθύδημος 290 C). Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀριθμητικὴν, τὸ ἔργον τῶν μαθηματικῶν δὲν εἶνε νὰ προσθέτουν βόας καὶ στρατούς· ἀριθμητικὴ εἶνε ἡ μελέτη τῶν ἀριθμῶν, ὄχι τῶν ἀριθμουμένων πραγμάτων (Πολιτεία 525 D). «Δύο καὶ δύο ἴσον τέσσαρα», δὲν εἶνε διαπίστωσις ποῦ ἀφορᾷ ζεύγη πραγμάτων ποῦ βλέπομεν καὶ ἐγγίζομεν, ἀλλὰ ποῦ ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀριθμοὺς δύο καὶ τέσσαρα κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν (525 C, D). Τὰ μαθηματικὰ, καθὼς βλέπομεν, ἀποχωρίζονται, δὲν ἀφοροῦν τὴν ὑπαρξίν· αἱ προτάσεις των κατ' οὐδένα λόγον ἀναφέρονται εἰς τὰ πράγματι ὑπάρχοντα πράγματα, καὶ ἡ ἀλήθεια των διάκειται ἀδιαφόρως πρὸς

τὴν πάροδον τῶν γεγονότων. Αἱ μαθηματικαὶ ἐκφορᾶσαι ἔχουν νὰ κάμουν μὲ «ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει πάντοτε καὶ ὄχι μὲ ἐκεῖνο ποὺ γίνεται καὶ παρέρχεται» (527 B). γ) Τὰ μαθηματικά [δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν πρὸς πράξεις εἴτε μαθηματικάς εἴτε οἰασδήποτε ἄλλας. Εἰς τὸ σχολεῖον μᾶς λέγουν ὅτι ἐὰν προσθέσωμεν ἓν εἰς τὸ ἓν γίνεται τοῦτο δύο, ὡς ἐὰν νὰ ἦτο δυνατόν ἓνας ἀριθμὸς νὰ μεταβληθῆ διὰ μιᾶς προσθήκης. Καὶ ἄλλο χειρότερο, μᾶς λέγουν ὅτι ἐὰν διαιρέσωμεν τὸν ἀριθμὸν ἓν ἀποκτῶμεν δύο· ἡ διαίρεσις ὅμως δὲν δύναται νὰ πολλαπλασιάσῃ (Φαίδων 96 E, 97 A). Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι ἡ μονὰς δὲν ἔχει μέρη καὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ διαιρεθῆ, οὔτε εἶνε δυνατόν ἡ μονὰς νὰ αὐξηθῆ, διότι ὁ ἀριθμὸς ἓν εἶνε ταυτὸς πρὸς ἑαυτὸν. Ὅταν εἰς τὸ ἓν προσθέσωμεν ἓν, αἰτία τῶν δύο δὲν εἶνε ἡ πρόσθεσις ἀλλ' ἡ συμμετοχὴ (μέθεξις) εἰς τὴν δυάδα (Φαίδων 101 C) : τὸ δὲ δέκα εἶνε μεγαλείτερον τοῦ ὀκτώ ὄχι κατὰ δύο ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀριθμὸν (101 B). Μὲ μίαν λέξιν, αἱ πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς, ὅπως ἡ πρόσθεσις, ἡ ἀφαιρέσις καὶ ἡ διαίρεσις, δὲν ἔχουν καμμίαν θέσιν εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ὅταν τὴν ἐρμηνεύσωμεν ὡς τὴν τυπικὴν φύσιν τοῦ ἀριθμοῦ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸ τετραγωνίζεῖν κτλ. εἰς τὴν γεωμετρίαν (Πολιτεία 527 A).

Καὶ ὅμως τὰ μαθηματικά δὲν εἶνε ἐπιστήμη (γνώσις), διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν κρίνουν καὶ δὲν κατορθώνουν νὰ φθάσουν εἰς πρῶτας ἀρχάς. Εἰς τὴν γεωμετρίαν καὶ εἰς τὴν ἀριθμητικὴν δεχόμεθα τὰς ἐννοίας τοῦ περιττοῦ, τοῦ ἀρτίου, τῆς γωνίας χωρὶς νὰ δώσωμεν κανένα λόγον περὶ αὐτῶν. Ἐπίσης, τὰ μαθηματικά ἐκκινοῦν ἀπὸ ὑποθέσεις τὰς ὁποίας ἀφήνουν «ἀκινήτους», δηλαδή τὰς ὁποίας δὲν συζητοῦν καθόλου. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε ὅτι εἰς τὰ μαθηματικά ὄνειρευόμεθα περὶ τοῦ ὄντος χωρὶς νὰ ἔχωμεν σαφῆ ἰδέαν περὶ αὐτοῦ ἐν καταστάσει ἐγρηγόρσεως (533 C). Θὰ εἴπομεν ἄρα γε ὅτι τὰ μαθηματικά θὰ μεταβληθοῦν εἰς θεὰν ἐν ἐγρηγόρσει ὅταν θὰ ἀλλάξουν μορφήν καὶ θὰ γίνουν λογική ;

Ὅλα τὰ μαθήματα περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν ἕως τώρα—ἀρμονία, ἀστρονομία, μαθηματικά—δὲν εἶνε παρὰ τὸ προοίμιον εἰς τὸ δυσχερὲς μάθημα τῆς διαλεκτικῆς. Πρὶν ὅμως φθάσωμεν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν μελωδίαν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν μίαν ἀκόμη προκατα-

κτικὴν μουσικὴν φράσιν· ἐννοοῦμεν τὴν μελέτην τῆς μεταξύ των συσχετίσεως τῶν διαφόρων μαθημάτων (531 D).¹⁾ Ἡ διάνοια (διανόησις) ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐνδιαμέσου γενικότητος κατὰ τὸ ὁποῖον αἱ συγκεχυμένα ὀλοκληρώσεις τῆς δόξης (γνώμης) κατατέμνονται εἰς ἓνα ἀριθμὸν διακεκριμένων περιοχῶν ἐκ τῶν ὁποίων κάθε μία ἔχει τὰς ἰδίας ἐαυτῆς ἀρχὰς ὀλοκληρώσεως. Μία προσπάθεια ὅμως ποὺ θὰ ἔτεινεν εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τελειωτικὴν ἐνότητα διὰ τῆς συσχετίσεως τῶν διαφόρων διακεκριμένων μαθημάτων, δὲν εἶνε ἀληθινὰ φιλοσοφικὴ, διότι γίνεται πρὸς ἓνα εἰδικὸν σκοπὸν (ad hoc) καὶ δὲν καταφεύγει εἰς μίαν πρώτην ἀρχήν. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν τελευταίαν καὶ ἀνωτάτην ἐνότητα (ἐν) μὲ τὸ νὰ παρατάξωμεν πλησίον ἀλλήλων μερικὰς μόνον ἀπόψεις· ἡ διαλεκτικὴ ἀρχίζει ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ὑποκαθιστᾷ μίαν συνοπτικὴν ἀποψιν εἰς τὰς εἰδικὰς ἀπόψεις τῶν λεγομένων ἐπιστημῶν. Ἡ διαλεκτικὴ εἶνε ἡ ἐπιτευξις τῆς ἐνότητος τὴν ὁποῖαν ὀνειρευόμεθα εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς διανόιας (διανοήσεως), Ἐπὶ πλέον εἰς τὴν διαλεκτικὴν πραγματοποιοῦμεν τὸ ἰδεῶδες τῆς λογικῆς ἀποδείξεως τὸ ὁποῖον μόνον διαβλέπομεν εἰς τὴν διάνοιαν (διανόησιν). Ἐπὶ παραδείγματι, ὁμιλῶν ὁ Πλάτων περὶ τῶν λεγομένων ἐπιστημόνων λέγει: «Αὐτὸ συμβαίνει μὲ τοὺς γεωμέτρας, τοὺς ἀστρονόμους καὶ τοὺς λογιστικούς, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν τί νὰ κάμουν μὲ τὸ θήραμά τους ἀλλὰ ποὺ ξεύρουν μόνον πῶς νὰ κυνηγήσουν· παραδίδουν λοιπόν, νομίζω, ὅτι ἔχουν εὔρει εἰς τοὺς διαλεκτικούς διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὸ καταλλήλως, εἴαν εὔρουν τοιούτους ἀνθρώπους ποὺ νὰ μὴ εἶνε ἐντελῶς κούτσουρα». (Ἐὐθύδημος 290 C). Οἱ λεγόμενοι ἐπιστήμονες δὲν γνωρίζουν τί πράττουν· εἰς τὴν διαλεκτικὴν τὸ πνεῦμα ὄχι μόνον ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὑποθέσεις ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἀρχαί, ἀλλὰ, πρᾶγμα πολὺ σπουδαιότερον, κατορθώνει νὰ προσαγάγῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἀπόδειξιν. Ἡ διαλεκτικὴ εἶνε πλήρης αὐτο-κριτικὴ, καὶ αὐτο-γνωσία. Ἀπὸ τὴν κατάστασιν ὅπου, ὅπως εἰς τὴν διάνοιαν (διανόησιν) τὸ πνεῦμα δὲν ἀντιλαμ-

1) Βλέπομεν οὕτω ὅτι καὶ ἐν ἀκόμῃ μειονέκτημα τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς διανοήσεως (διάνοια) εἶνε ὅτι εἶνε περιορισμένα εἰς τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν.

βάνεται τὴν αὐτάρεσκον ἄγνοιαν, προχωρεῖ τοῦτο διὰ τῆς κατανοήσεως τῆς ἀγνοίας του πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιστήμην (γνώσιν).

* * *

Αὐστηρῶς ἐξετάζοντες τὸ πρᾶγμα θὰ εἴπομεν ὅτι δύο εἶνε τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς διαλεκτικῆς: α) ἡ ἀποδεικτικὴ γνώσις καὶ β) ἡ ἀφηρημένη γνώσις. Εἰς τὴν διαλεκτικὴν κατασκευάζομεν ἓνα σύστημα προτάσεων πού βασίζονται ἐπὶ μιᾷ γνωστῆς πρώτης ἀρχῆς, καὶ κατανοοῦμεν τὰς καθαρὰς ιδέας χωρὶς τὴν μεσολάβησιν συμβόλων. Ἀρχίζομεν μὲ τὸ πρῶτον χαρακτηριστικόν· ὁ Πλάτων λέγει ὅτι ἡ διαλεκτικὴ καταστρέφει («ἀναιρεῖ») τὰς ὑποθέσεις (533 C)· τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ νοῦς ἐγκαταλείπει καὶ ἀποβάλλει τὴν δογματικὴν αὐτοῦ στάσιν ἔναντι τῶν ἐπιστημονικῶν εἰλημμάτων καὶ ἐξετάζει ταῦτα κριτικῶς. Κατόπιν τούτου μεταχειρίζεται τὰς ὑποθέσεις ὡς ὑποστηρίγματα καὶ ὀρηκτῆρια («ἐπιβάσεις καὶ ὀρηκτῆρια» 511 B) καὶ ἀνεργεῖται οὕτω μέχρι τῆς πρώτης ἀρχῆς. Μετὰ τὴν ἀνοδὸν ἔρχεται ἡ κάθοδος, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐξαγάγῃ κανεὶς τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴν πρώτην ἀρχήν. Ὁ τρόπος ἐνεργείας κατὰ τὴν ἀνοδὸν διαφέρει τόσο πολὺ ἀπὸ τὸν τρόπον ἐνεργείας κατὰ τὴν κάθοδον ὥστε εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον τὴν φύσιν ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν. Προχωροῦντες πέραν οἵασδήποτε δητῆς δηλώσεως τοῦ Πλάτωνος, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔχομεν συλλογισμὸν πρὸς πρώτας ἀρχὰς καὶ συλλογισμὸν ἀπὸ πρώτων ἀρχῶν. Ὁ συλλογισμὸς τοῦ πρώτου εἴδους δὲν εἶνε καθόλου αὐστηρός: δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀπόδειξις τῶν πρώτων εἰλημμάτων, διότι ἀπόδειξις εἶνε ἡ συναγωγὴ ἐκ πρώτων προϋποθέσεων. Ὅμως, ἂν καὶ αἱ πρώται προτάσεις τῆς γνώσεως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποδειχθοῦν, δὲν εἶνε οὔτε καὶ αὐθαίρετοι, διότι εἰάν ἦσαν αὐθαίρετοι τότε ὅλα τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐξάγομεν ἐξ αὐτῶν—δηλαδὴ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ μαθηματικῶν μαθημάτων—θὰ ἦσαν ἐπίσης αὐθαίρετα καὶ ἀβέβαια. Ἐὰν κατ' ἀρχὴν ὑπάρχῃ γνώσις—καὶ ὅτι ὑπάρχει τοιαύτη δὲν ἀμφιβάλλει καθόλου ὁ Πλάτων—θὰ ὑπάρχει ἐπίσης καὶ μία μέθοδος διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς πρώτας ἀρχὰς, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶνε ἡ μέθοδος τῆς ἀποδείξεως, ἀλλ' εἶνε διαλεκτικὴ. Τὶ ἀκριβῶς εἶνε ἡ μέθοδος τῆς διαλεκτικῆς

ὁ Πλάτων δὲν τὸ λέγει — ἴσως διὰ τὸν βάσιμον λόγον ὅτι μὲ τὸ νὰ τὴν διατυπώσῃ θὰ τὴν μετέβαλλεν εἰς προϋπόθεσιν. “Ὅπως ἐσημειώσαμεν ἤδη, ἡ διαλεκτικὴ προχωρεῖ πρὸς τὴν πρώτην ἀρχὴν χρησιμοποιοῦσα ὑποθέσεις ὡς ὁρητήρια («ὁρμάς» 511 B)· καὶ εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ ὁ Πλάτων φθάνει εἰς κάποιον συμπέρασμα ἐξετάζων διαδοχικῶς τὰς διαφόρους δυνατὰς λύσεις, ἐρευνῶν, ἀπορρίπτων καὶ τέλος (καμμιά φορά) παραδεχόμενος μίαν ἐξ αὐτῶν. Ἡ λεπτομερὴς ἐξέτασις μίας δυνατῆς λύσεως, ἡ ὁποία βραδύτερον ἀπορρίπτεται, ἀποτελεῖ ὁλοκληρωτικὸν μέρος τῆς ὅλης διαδικασίας τῆς ἀνακαλύψεως. «Μόνον διὰ τῆς μακρᾶς διεξόδου δι’ ὅλων τούτων εἶνε δυνατόν ὁ νοῦς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν» (Παρμενίδης 136 E). «Σβύσε ὅλα ὅσα εἴπομεν ἕως τώρα» — λέγει μίαν ἄλλην φοράν — «καὶ κύτταξε μήπως εἶσαι εἰς θέσιν νὰ ἀντιληφθῆς καλλίτερα τώρα πού ἔχεις προχωρήσει ἕως αὐτὸ τὸ σημεῖον» (Θεαίτητος 187 B). Μόνον μὲ ἐκφράσεις, ὁποῖαι εἶνε ἐκεῖναι τὰς ὁποίας καμμιά φορά μεταχειρίζεται ὁ Πλάτων, εἶνε δυνατόν νὰ περιγραφῆ ἡ διαλεκτικὴ — ὅπως: τὸ νὰ τρίβῃ κανεὶς πρὸς ἀλλήλας διαφόρους συγκρουομένας ὑποθέσεις, ἢ ὅταν τὸ πνεῦμα ἐξετάζει διαδοχικῶς διαφόρους δυνατὰς περιπτώσεις ὑπὸ τὸ φῶς τῶν περιστάσεων, τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει. «Μόνον ὅταν καταγίνεται κανεὶς συνεχῶς μὲ αὐτὸ τὸ θέμα καὶ ἀσχολεῖται μὲ αὐτό, γεννᾶται ἡ ἀλήθεια ἐντὸς τῆς ψυχῆς, αἰφνιδίως, ὅπως ἡ φωτιὰ πού ἀνάπτει ἀπὸ μιὰ σπίθα, καὶ κατόπιν διατηρεῖται μόνη της». (Ἐπιστολαὶ 341 CD). Τὸ συμπέρασμα ἔρχεται σὰν ἀστραπή· αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία ἐγγύησις ὅτι θὰ προβάλλει· μερικοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους τελειώνουν χωρὶς κανὲν συμπέρασμα. Ὁ συλλογισμὸς ἐκ δεδομένων προτάσεων εἶνε ἀναλυτικὸς, ἀφοῦ τὸ συμπέρασμα ἀποκαλύπτει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον περιείχετο εἰς τὰς προτάσεις ἐκείνας: ἔχει βεβαιότητα, ἀλλὰ δὲν μᾶς παρέχει καμμίαν νέαν γνῶσιν. Ὁ συλλογισμὸς πρὸς πρώτας ἀρχὰς μᾶς ὁδηγεῖ εἰς ἀνακαλύψεις: εἰς τὸ τέλος ἑνὸς τοιούτου συλλογισμοῦ ὑπάρχει περισσοτέρα γνῶσις παρὰ εἰς τὴν ἀρχὴν, ἐπίσης δὲ καὶ περισσοτέρα σαφήνεια. Καὶ ἐνῶ εἰς τὴν κάθοδον ξεκιννοῦμεν ἀπὸ σταθερᾶς καὶ καθωρισμένης ἐννοίας, εἰς τὴν ἀνοδον ἡ ἀφετηρία μας λαμβάνει χώραν ἀπὸ ἀσαφεῖς καὶ ἀορίστους ἐννοίας, τὰς ὁποίας μεταβάλλομεν καὶ καθορίζομεν προχωροῦντες.

Εἰς τὴν κάθοδον ὁ νοῦς ἀναστρέφει τὴν πορείαν του· προχωρεῖ πρὸς τὰ κάτω πρὸς ἓνα συμπέρασμα διὰ μέσου διαφόρων ἐνδιαμέσων σταδίων (Πολιτεία 511 Β). Καὶ εἰς τὴν διαλεκτικὴν ὑπάσχει κάθοδος ὅπως καὶ εἰς τὴν διάνοιαν (διανόησιν)· ἡ κάθοδος ὅμως τώρα ξεκινάει ἀπὸ μίαν πρώτην ἀρχὴν ἀνὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ μίαν ὑπόθεσιν. Ἡ πρώτη ἀρχὴ—ἀνὰ ὅσον ὁ Πλάτων δὲν ἀναφέρει εἰς τὸ μνημονευθέν χωρίον ποία εἶνε αὕτη—πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ· ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδέαν συνάγομεν συμπεράσματα τὰ ὅποια καλύπτουν ὁλόκληρον τὸ πεδῖον τοῦ ὄντος. Ἡ διαλεκτικὴ εἶνε μέθοδος ἐρεῦνης «ἡ ὅποια προσπαθεῖ συστηματικῶς νὰ καθορίσῃ τὸ τί κάθε πράγμα εἶνε εἰς ὅλας τὰς ἐμφανίσεις («περὶ παντός,» Πολιτεία 533 Β). Ὁ Πλάτων προδιαγράφει ἓνα ἰδεῶδες γνῶσεως εἰς τὴν ὁποίαν κάθε μία πρότασις ἀποδεικνύεται αὐστηρῶς, πλὴν μόνῃς τῆς πρώτης, εἰς τὴν ὁποίαν φθάνομεν διὰ συλλογισμῶν, ἡ ὅποια εἶνε ἀπολύτως γενικὴ κατὰ τὴν ἔκτασίν της, καθόσον ἐκτείνεται ἐπὶ παντὸς στοιχείου τοῦ ὄντος καὶ ἡ ὅποια εἶνε ἐντελῶς καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τῶν προτέρων ὁλοκληρωμένη. Διὰ τὸν Πλάτωνα ὁλόκληρος ἡ γνῶσις ἀποτελεῖ μίαν ἐνότητα· ἡ μεταφυσικὴ δὲν εἶνε καὶ διάφορον καὶ ξεχωριστὸν ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας, οὔτε αἱ ἐπιστῆμαι ἀναμεταξύ των. Ἡ μεταφυσικὴ, ὡς ἐκ τῶν ἰδίων ἑαυτῆς ἀρχῶν, μᾶς παρέχει συμπεράσματα τὰ ὅποια χρησιμεύουν ὡς πρῶται προτάσεις εἰς τὰς ἐπιστήμας.

Εἰς ὅλα τὰ κατώτερα ἐπίπεδα, ὁ νοῦς περιορίζεται εἰς τὴν θέαν εἰδώλων· μόνῃ ἡ διαλεκτικὴ εἰσδύει εἰς τὰς ἀρχετύπους οὐσίας τῶν πραγμάτων. Κατὰ ταῦτα, ἡ διαλεκτικὴ εἶνε καθ' ὅλα της τὰ στάδια ἀφηρημένη, εἶνε ἡ γνῶσις τῶν εἰδῶν χωρὶς καμμίαν ἀναφορὰν εἰς τὴν ἐνσωμάτωσίν των εἰς τὰ συγκεκριμένα πράγματα καὶ χωρὶς τὴν χρῆσιν οἰωνδήποτε εἰδώλων (532 Α). Αὐτὸ εἶνε ὁ διαλογισμὸς καὶ συνίσταται εἰς δύο ἐνεργείας: εἰς τὸν ὀρισμὸν καὶ εἰς τὴν διαίρεσιν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος εἶνε ἡ λεπτομερὴς ἐξέτασις τῶν καθ' ἕνα εἰδῶν καὶ ἡ δευτέρα ἡ ἐξέτασις τῶν τύπων τῶν μεταξὺ αὐτῶν σχέσεων. Ἄς ἀρχίσωμεν μὲ τὸν ὀρισμὸν. Ὁ νοῦς ἐπιτυγχάνει μίαν ἄμεσον θέαν τοῦ καθαροῦ εἴδους ἡ ὅποια εἶνε συγγενὴς πρὸς μίαν διὰ τοῦ λόγου ἀντίληψιν («κατιδεῖν»). Ἡ θέα ὅμως αὕτη δὲν ἀποτελεῖ παρὰ τὴν ἀπαρχὴν· θέλομεν νὰ γνωρίζωμεν ὁποῖον τι εἶνε ἐκεῖνο ποῦ εἶνε (Πο-

λιτεία 477 B): να «δώσωμεν λόγον» περί ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβανόμεθα. Ἡ ἄμεσος θεά δὲν εἶνε ἀρκετή· πρέπει νὰ ὑπάρχη καὶ τὸ λογικὸν στοιχεῖον, δηλαδή ὁ ὁρισμὸς ἐκείνου τοῦ ὁποίου ἐλάβομεν θεάν. «Θέλομεν νὰ καταστήσωμεν δῆλον διὰ τοῦ ὁρισμοῦ τὸ ἀντικείμενον (δηλ. τὸ εἶδος) τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ ἐξηγήσωμεν» (Φαῖδρος 265 D). Εἰς τὴν ἄμεσον θεάν ὁ νοῦς «ἄπτεται» τοῦ ἀντικειμένου του, εἰς δὲ τὸν ὁρισμὸν ἐξηγεῖ τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἔχομεν λοιπὸν τὴν γνωριμίαν μὲ τὴν ἰδέαν καὶ κατόπιν τὴν περιγραφὴν αὐτῆς. Ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη τῆς ἐξηγήσεως καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ. «Καὶ δὲν εἶνε ἄρα γε τοῦτο ἀληθὲς ὁμοίως καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν—ὅτι δηλ.: ὅποιος δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ὀρίση διὰ τοῦ λόγου καὶ νὰ ἀφαιρέση καὶ ξεχωρίση ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα τὴν ἄποιον ἢ ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὅποιος δὲν εἶνε εἰς θέσιν, ὡσὰν νὰ εἶνε εἰς τὴν μάχην, νὰ δεχθῆ καὶ νὰ διέλθῃ δι' ὅλων τῶν βασάνων καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐξετάσῃ τὰ πάντα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πραγματικῆς οὐσίας καὶ ὄχι τῆς ἀπλῆς γνώμης, καὶ νὰ πράξῃ ὅλα ταῦτα χωρὶς νὰ σκοντάψῃ καθόλου εἰς τοὺς συλλογισμοὺς του—δὲν θὰ εἴπεις ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα αὐτὴν δὲν γνωρίζει πράγματι αὐτὸ τὸ ἀγαθόν;» (Πολιτεία 534 BC). Ἡ βάσανος ὅτι ἔχει κανεὶς τὴν γνῶσιν εἶνε ἡ ἰκανότης του νὰ δώσῃ λόγον περὶ ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἔχει τὴν ἄμεσον γνῶσιν· «διαλεκτικὸς εἶνε ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ποὺ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐξαγάγῃ ἓνα λόγον τῆς οὐσίας τοῦ κάθε πράγματος» (534 B).

Ὁ ὁρισμὸς, λέγει ὁ Πλάτων, δὲν πρέπει νὰ ἀνάγῃ τὸ γνωστὸν εἰς τὸ ἀγνωστον, τὰ δὲ ἀποτελοῦντα αὐτὸ στοιχεῖα ἀνάγκη νὰ εἶνε γνωστὰ εἰς τὸν νοῦν (Μένων 75 C, 76 D). Εἰς τί, ἀκριβῶς, συνίσταται ὁ ὁρισμὸς; Εἰς τὸν Σοφιστήν ὁ Πλάτων μᾶς παρέχει ἀρκετὰ παραδείγματα τοῦ ὁρισμοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι τὸ ὀρίζειν συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀπαριθμῆ κανεὶς τὰς σχέσεις τῆς ἀναμίξεως καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὰς ὁποίας ἓνα ὠρισμένον εἶδος εἶνε δυνατόν νὰ ἔχῃ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ σύνολον τῶν εἰδῶν. Διὰ τοῦ ὁρισμοῦ ξεχωρίζομεν ἓνα εἶδος ἀπὸ μίαν ὁμάδα εἰδῶν καὶ φέρομεν αὐτὸ ὑπὸ ἓνα γένος, δεικνύοντες συγχρόνως τὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ τὸ διακρίνουν ἐντὸς τοῦ γένους τούτου.

Μεταξὺ τῆς ἀπλῆς θέας καὶ τῆς ἐξηγήσεως, καὶ οἶσιν ὁδηγοῦσαι ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν, εὐρίσκειται ἡ λειτουργία τοῦ διαλογισμοῦ. «Μία γενικὴ ἔννοια σχηματίζεται μὲ τὸ νὰ ἀθροίζωμεν εἰς μίαν ἐνότητα (διὰ τοῦ λόγου) τὰς πολλαπλὰς ἀντιλήψεις τῶν αἰσθήσεων· τοῦτο δὲ εἶνε ἡ ἀνάμνησις τῶν πραγμάτων ἐκείνων, τὰ ὅποια κάποτε εἶδεν ἡ ψυχὴ μας» (Φαῖδρος 249 C). Εἰς τὴν ἐπαγωγὴν ἀνακαλύπτομεν ἐκεῖνο πὺ ἐγνωρίζομεν ἤδη ἀνέκαθεν. Ἡ συνάθροισις τῶν δεδομένων δὲν παρέχει συγχρόνως καὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἐνότητος αὐτῶν· ἀπλῶς προπαρασκευάζει τὸν δρόμον πρὸς αὐτήν. Παραβάλλοντες τὴν δικαιοσύνην εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὴν δικαιοσύνην εἰς τὴν Πολιτείαν, «τριβόντες αὐτὰς πρὸς ἀλλήλας ὡς ἐὰν νὰ ἐπρόκειτο περὶ πυρρίων, θὰ εἶνε δυνατόν νὰ κάμωμεν τὴν φλόγα τῆς δικαιοσύνης νὰ λάμψη αἰφνιδίως» (Πολιτεία 435 A). Ἀντὶ ὅμως νὰ ἀρχίσωμεν μὲ τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων, δυνατόν νὰ χρησιμοποιήσωμεν ὡς ἀφειτηρίαν τὰς ἐννοίας: ἔχομεν, τουτέστι, τὴν βαθμιαίαν μετάβασιν ἀπὸ τῶν συγκεκριμένων πραγμάτων πρὸς τὰς σαφεῖς ἰδέας. Ἀρχίζομεν μὲ μίαν εἰκόνα ἢ μὲ τὸ ὄνομα ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν φύσιν. Ὅταν δύο ἢ περισσότεροι ἄνθρωποι ἀρχίζουν μίαν συζήτησιν ἕνα κοινὸν ὄνομα χρησιμεύει εἰς αὐτοὺς ὡς σημεῖον συναντήσεως. Μολονότι ὁμοῦ οἱ χρησιμοποιούμενοι ὄροι εἶνε ὅμοιοι, ἕνα ἕκαστον ἄτομον ἔχει διάφορον, ἰδιάζουσαν εἰς αὐτὸ ἰδέαν περὶ αὐτῶν, καὶ ἡ σημασία καθενὸς ἀτόμου εἶνε ὁριστος. Εἰς τὴν ἀρχὴν «ἡ συνομιλία μας εἶνε ἀκριβῆς ὅπως μία εἰκὼν ἐνὸς ζώου, τοῦ ὁποίου φαίνεται μὲν ὅτι εἶνε ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ ἢ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχη ἀποκτήσῃ τὴν σαφήνειαν πὺ προσδίδουν αἱ χρωστικαὶ οὐσίαι καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν χρωμάτων» (Πολιτικὸς 277 C). Ἡ μέθοδος, διὰ τῆς ὁποίας φθάνομεν εἰς τὴν σαφήνειαν εἶνε ἡ τῆς ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως—μία συνομιλία μὲ τοὺς ἄλλους καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν μας. «Ἡ μεθοδικὴ σπουδὴ ὄλων αὐτῶν τῶν σταδίων, πὺ διαδικῶς προχωρεῖ ἀπὸ τὸ ἐν εἰς τὸ ἄλλο, ἐπάνω καὶ κάτω, αὐτὴ εἶνε πὺ ἐμφυτεύει τὴν γνῶσιν εἰς τὸν νοῦν μας» (Ἐπιστολαὶ 343 E). Καμμιά φορὰ ὁ Πλάτων παρομοιάζει τὴν διαλεκτικὴν πρὸς ἕνα ἀγῶνα δρόμου («διαλεκτικὴ πορεία», Πολιτεία 532 B)· εἶνε δηλαδὴ μία κίνησις τοῦ πνεύματος πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω, ἀπὸ τῶν δεδο-

μένων πρὸς τὸν ὄρισμὸν καὶ τ'ἀνάπαλιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τοῦτο παραθέτει καὶ συγκρίνει ὄνομα καὶ ἀντικείμενον, εἰκόνα καὶ ὄρισμόν. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς ὠρισμένος τύπος, μέσον τοῦ ὁποίου νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς τὸ τέρμα, οὔτε καμμία ἀτραπὸς χαραγμένη ἐκ τῶν προτέρων διὰ νὰ βγάλλῃ κανεὶς συμπεράσματα. Ὁ δρομεὺς διαγράφει τὸν δρόμον του ἔφ' ὅσον τρέχει. Ἡ, διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν διαφοροτρόπως, δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνον τὸ πραγματικὸν ἀνθρώπινον γεγονός τοῦ διαλογίζεσθαι—δηλαδή μιᾶς ὀργανικῆς λειτουργίας, ἣ ὁποία ὅταν φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα της, φέρει εἰς φῶς τὸν καρπὸν της. «Μὲ αὐτὸ λοιπὸν τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐξετάζῃ τὰ ἀντικείμενα σὺτά, συγκρίνοντας τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο—ὄνόματα καὶ ὄρισμούς, ἰδέας καὶ ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων—ἀποδεικνύοντας αὐτὰ μέσον εἰλικρινῶν ἀποδείξεων καὶ χρησιμοποιώντας ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις ποὺ νὰ μὴ περιέχουν κακίαν—μὲ τέτοια μόνον μέσα, καὶ μὲ κανένα ἄλλο, ἐπιτυγχάνεται νὰ λάμψῃ τὸ φῶς τῆς διανοίας καὶ τοῦ λογικοῦ ἀναφορικῶς πρὸς κάθε ἀντικείμενον εἰς τὸν νοῦν» (Ἐπιστολαὶ 344 Β). Αἱ μέθοδοι διὰ νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς τὸν ὄρισμὸν καὶ εἰς μίαν πρώτην πρότασιν εἶνε ὅμοιαι.

Ὁ νοῦς ἐνδιαφέρεται νὰ γνωρίζῃ ὄχι μόνον τὴν φύσιν τῶν καθ' ἕκαστον ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ συστηματοποιημένον σύμπλεγμα αὐτῶν. Μίαν τοιαύτην μελέτην ὁ Πλάτων τὴν ὀνομάζει διαίρεσιν—ἐνέργειαν δηλ. τοῦ νὰ κατατάσσωμεν τὰς ἰδέας εἰς ὠργανωμένας ομάδας, ὅπως κατατάσσωμεν τὰ ἀδιαίρετα εἶδη ὑπὸ ἄλλα εἶδη, καὶ ταῦτα πάλιν ὑπὸ γένη. Ὁ Πλάτων μᾶς ἀφίνει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι εἰς τὸ πεδίον τοῦτο εἰσάγει κάτι τὸ νέον : «Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ μὴ ἀποδίδεται καμμία σπουδαιότης εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν κλάσεων ἢ τῶν γενῶν εἰς εἶδη, εἰς τρόπον ὥστε κανεὶς πλέον οὔτε κ'ἂν ἀπειρεῖται νὰ κάμῃ μίαν τοιαύτην διαίρεσιν». (Σοφιστῆς 267 D). Ἡ διαίρεσις δὲν συνίσταται εἰς τὸ νὰ χωρίσῃ κανεὶς τὸ γένος εἰς ἓνα ὠρισμένον εἶδος τὸ ὁποῖον νὰ ἀντιτίθεται εἰς ὅλα τὰ ἄλλα εἶδη συλλήβδην λαμβανόμενα ὑπὸ ἓνα κοινὸν ὄνομα· ἀλλ' εἶνε ἡ διάρθρωσις τοῦ γένους εἰς τὰς διαφόρους αὐτοῦ κλάσεις καὶ εἰς τὰ εἰς μίαν ἐκάστην ἐξ αὐτῶν ἀνήκοντα ὑποδεέστερα εἶδη. Χλευάζων τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ διαιρεῖν, ὁ Πλάτων φέρει τὸ ἐξῆς ὡς παράδειγμα : ὁ γερανός, λέ-

γει, ἓνα ζῶον τὸ ὁποῖον πιθανὸν νὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ σκέπτεται, δύναται «νὰ θέσῃ τὸ γένος τῶν γερανῶν ἔναντι ὅλων τῶν ἄλλων ζῴων, καὶ νὰ περιλάβῃ ὅλα αὐτὰ τὰ ἄλλα, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ μίαν κοινὴν κατηγορίαν, ὀνομάζων αὐτὰ μὲ ἓνα κοινὸν ὄνομα ἴσως μάλιστα μὲ τὸ ὄνομα θηρία. Ἐὰς πρᾶσπαθήσωμεν νὰ προφυλαχθῶμεν ἀπὸ τοιούτου εἴδους πράγματα» (Πολιτικός 263 D). Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀπλὴ ἔνοποιήσις δὲν εἶνε ἀρκετὴ. Ἐὰς παρατηρήσωμεν ἓνα ἄνθρωπον πού σπουδάζει τὰ γράμματα· ἀπλῶς τὸ νὰ λάβῃ τὰ γράμματα καὶ νὰ τὰ περιλάβῃ ὅλα ὑπὸ τὴν μίαν κλάσιν «γράμμα» δὲν σημαίνει νὰ συντάξῃ γραμματικὴν. Οἷοσδήποτε εἶνε εἰς θέσιν νὰ περιλάβῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τὴν κλάσιν «ἀνθρώπινα ὄντα», χρειάζεται ὅμως νὰ εἶνε κανεὶς ἐπιστήμων διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ὁμοίως ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχῃ ἓνας ἐπιστήμων, ὁ ὁποῖος θὰ διακρίνῃ τὰ διάφορα εἶδη τῶν γραμμάτων. Ἡ γνῶσις εἶναι εἰδικοποιήσις: δὲν πρέπει νὰ προχωρῶμεν ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὰ πολλά, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐνδιαμέσων βαθμίδων τῶν εἰδῶν καὶ τῶν γενῶν (Φίληβος 17). Κατὰ ταῦτα, λοιπόν, εἰς τὴν διαίρεσιν τὰ εἶδη κατατάσσονται εἰς σειρὰς στενωτέρων ὁμάδων, καὶ τὰς σειρὰς αὐτὰς συναθροίζομεν πάλιν εἰς εὐρυτέρας κλάσεις, ἕως ὅτου κατορθωθῇ μία πλήρης ὁλοκλήρωσις τοῦ κόσμου τῶν εἰδῶν.

Μὲ τὸ νὰ προβάλλῃ καὶ ἐκθέσῃ τὴν θεωρίαν του περὶ διαλεκτικῆς ὁ Πλάτων ἔρριψεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς γνώσεως ὡς ἑνὸς *a priori* καὶ συναγωγικοῦ συστήματος προτάσεων, ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ἐκυριάρχησεν ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἐξ ἴσου καὶ κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα (καὶ βραδύτερον) εἰς τὴν ὀρθολογιστικὴν σχολήν. Τὰ «Καθολικὰ Μαθηματικά» τοῦ Descartes καὶ ἡ Ἠθικὴ τοῦ Σπινόζα εἶνε δυνατὸν νὰ παραβληθοῦν *more geometrico* πρὸς τὴν Καθολικὴν Διαλεκτικὴν τοῦ Πλάτωνος. Ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ Πλάτωνος εἶνε ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ· τοῦ Σπινόζα εἶνε ἡ οὐσία. Εἰς τοῦ Πλάτωνος τὴν σκέψιν εἶνε δυνατὸν νὰ διακρίνωμεν μίαν ἀνεπίσημον, ἄτυπον καὶ μίαν τεχνικὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τῆς διαλεκτικῆς, εἶνε δὲ εὐκολώτερον νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὴν πρώτην παρά μὲ τὴν δευτέραν. Εἰς τὴν βάσιν τῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος περὶ ἐπιστήμης (γνώσεως), ἔν ἀντιθέσει πρὸς τὴν διάνοιαν (διάνοη-

σιν), εύρσκεται ἡ ἀντίληψις αὐτοῦ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς αὐτο-κριτικῆς, περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ἔλεγχον αἱ πρῶται καὶ βασικαὶ προτάσεις, ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἔχη κανεὶς ἀντιληφθῆ ὅτι δὲν εἶνε παρὰ προϋποθέσεις. Εὐρίσκομεν ὁμως ἐπίσης καὶ τὴν ἀποψιν ὅτι εἰς τὰς διαφόρους καθ' ἕκαστον ἐπιστήμας τὸ πνεῦμα προβαίνει εἰς ἐκλογὴν ἐπὶ τῇ βάσει εἰδικῶν καθ' ἕκαστον σημείων ἀπόψεως καὶ ὅτι εἶνε ἀνάγκη, ἐγκαταλείπον ταῦτα, νὰ κατορθώνη ὅπωςδῆποτε νὰ φθάνη εἰς μίαν θέαν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ὁλότητι καὶ ἀκεραιότητι αὐτῶν. Ὁ γράφων θεωρεῖ ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν μίαν θαυμασίαν ἐρμηνείαν τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου· εἶνε μία θεωρία πού ὁ καθεὶς εἶνε εἰς θέσιν νὰ τὴν ἐννοήσῃ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὴν ἀσπάζεται. Τί θὰ κάμωμεν ὁμως μὲ τὸ τεχνικὸν περιεχόμενον τῆς πλατωνικῆς θεωρίας; Ἡ γνῶσις, καθ' αὐτόν, δὲν ἔχει τίποτε νὰ κάμῃ μὲ τὸν πραγματικὸν κόσμον· εἶνε γνῶσις ἀποκλειστικῶς ἰδεῶν κατὰ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις των—κάθε εἶδους ἰδέας, τῆς ἰδέας κάθε ἀντικειμένου—ἀλλὰ μόνον τῶν ἰδεῶν. Ὁ Πλάτων ὑποστηρίζει ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ γνωρίσωμεν τί εἶνε αἱ ἰδέαι καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν χωρὶς νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν πείραν—π. χ. τί εἶνε αὐτὸ τὸ νὰ εἶνε κάτι τι ἕνας βούς, ἢ ἕνας ἄνθρωπος, ἢ πῦρ. Ἡ ἀποψὶς του εὐρίσκεται εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τοῦ ὀρθολογισμοῦ, καὶ μᾶς φαίνεται σὰν ἀπίστευτος ἀποψις. Εἴμεθα πρόθυμοι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ μέθοδος τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς λογικῆς εἶνε καθαρῶς συλλογιστικά· ὁ Πλάτων φαίνεται σὰν νὰ ἤθελε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν φυσικὴν καὶ τὴν βιολογίαν τὰς συλλογιστικὰς μεθόδους τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς λογικῆς.

Καὶ ὁμως τὴν σήμερον ἀκούομεν νὰ γίνεται λόγος περὶ νοητῶν ὑποδειγμάτων — ὄχι μόνον εἰς τὰ μαθηματικά ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας — τὰ ὅποια κατασκευάζονται ἐντελῶς a priori. Εἶνε βέβαια ἀλήθεια ὅτι τὸ ὑπόδειγμα τῶν φυσικῶν ἐννοιῶν θεωρεῖται ὅτι ὑποδεικνύεται ὑπὸ τῆς πείρας, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ τὰ ὑποδείγματα τῶν γεωμετρικῶν ἐννοιῶν ἀνάγκη νὰ ἔχουν τὴν ἀπαρχὴν των εἰς ὑποδείξεις τῆς πείρας· ἄλλως δὲν θὰ ὑπῆρχε καμμία ἀρχὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας νὰ ἐκλέξωμεν ποῖον ἐκ τῶν μαθηματικῶν ὑποδειγμάτων θὰ πρέπει νὰ μελετήσωμεν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων ἐπίσης ὑποστηρίζει ὅτι τὸ νοητὸν ὑπόδειγμα εἶνε κάτι τὸ ὁποῖον μᾶς τὸ εὐπεν-

θυμίζει» ἢ πείρα. Ὑποστηρίζει ὅμως ἐπίσης ὅτι τὸ ὑπόδειγμα δὲν ἐπαληθεύεται δι' ἀναφορᾶς εἰς τὴν πείραν. Θὰ εἶνε ἄρα γε ὑπερβολικὸν εἶναι ἐκφράσωμεν τὴν γνώμην ὅτι οὔτε καὶ συμφώνως πρὸς τὴν νεωτέραν ἀποψιν ἢ πείρα δὲν παρέχει πλήρη ἀπόδειξιν τοῦ νοητοῦ ὑποδείγματος ; Ἡ πείρα δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ καταστήσῃ ἀνενεργὸν ἓνα νοητὸν ὑπόδειγμα — τοῦλάχιστον ὅχι ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι δύναται νὰ ἀποδείξῃ αὐτὸ ὡς ψευδές. Εἰς τὴν πείραν εἶνε δυνατόν νὰ εὔρουν τὴν ἐκδήλωσιν τῶν διάφορα νοητὰ ὑποδείγματα, ἢ δὲ πείρα δὲν μᾶς ἐπιβάλλει νὰ παραδεχθῶμεν ἐν οἷονδήποτε ἐξ αὐτῶν ἢ ἐπιλογὴ γίνεται διὰ λόγους ἐπιβαλλομένους ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Ἐπὶ πλέον ὅμως ὁ Πλάτων ὑποστηρίζει ὅτι τὸ νοητὸν ὑπόδειγμα εἶνε αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἰς ἐκ τῶν ὄρων τῆς ἀναφορᾶς ἐν τῇ γνώσει—δὲν εἶνε καὶ πού ἀναφέρει χάριν τῆς πείρας. Ὁ νοῦς θὰ πρέπει νὰ μελετήσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ βούς, τοῦ μήλου, τοῦ ἀστέρος, τῆς κινήσεως καὶ καθ' ἑξῆς καθ' ὅν τρόπον ὁ μαθηματικὸς ἐρευνᾷ τὸν ἀριθμὸν. Οὐχ ἦττον ὅμως ἢ ὁμοιότης μεταξὺ τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῆς συγχρόνου μαθηματικῆς μεθόδου εἶνε μόνον φαινομενική. Ὁ μαθηματικὸς τῆς σημερινῆς ἐποχῆς δὲν εἶνε καὶ πολὺ βέβαιος εἶναι ἐκεῖνο πού μελετᾷ εἶνε πραγματικόν, καὶ πιθανῶς νὰ μὴ τὸν ἐδιαφέρει τοῦτο καθόλου· διὰ τὸν Πλάτωνα, τὸ νοητὸν ὑπόδειγμα μᾶς ἐμφανίζει τὸν ἀληθινὸν κόσμον τῶν εἰδῶν (Παρμενίδης 132 B, C) εἰς τὰ ὅποια διαρθροῦται ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅπως δὲ ὁ κόσμος τῶν εἰδῶν εἶνε καθωρισμένος, καθ' ὅμοιον τρόπον εἶνε καθωρισμένον καὶ ἀμετάβλητον καὶ τὸ νοητὸν ὑπόδειγμα, ἐνῶ ἡ νεωτέρα θεωρία τῆς γνώσεως ὁμιλεῖ περὶ ἐναλλασσομένων νοητῶν συμπλεγμάτων.

Βεβαίως εἶνε τελείως ἐσφαλμένον νὰ ὁμιλῶμεν περὶ «τῆς νεωτέρας ἀπόψεως» ὡσάν νὰ ἦτο αὕτη μία καὶ μόνη, καὶ τελείως καθωρισμένη· ὑπάρχουν πλεῖστα καὶ διάφορα νεώτερα ρεύματα, ὃ δὲ γράφων δὲν ἔχει τὴν ἀπαίτησιν νὰ εἶνε τόσον κάτοχος αὐτῶν ὅσον θὰ ἔπρεπε νὰ εἶνε. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀποκρούσωμεν οἷανδήποτε ὑπόνοιαν ὅτι ἡ ἀξία τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος θὰ ἔπρεπε νὰ μετρηθῇ μετὰ τὸν βαθμὸν τῆς συμφωνίας αὐτῆς πρὸς τὰς νεωτέρας ἀπόψεις. Ἐπειδὴ ὅμως ὁμιλοῦμεν τὴν σήμερον καὶ ἀπευθυνόμεθα πρὸς πρόσωπα τὰ ὅποια ζοῦν εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν διὰ τοῦτο ἐνομίσαμεν ὅτι μετὰ τὸ

νά δείξωμεν πῶς τὰ προβλήματα μας, καὶ μέχρις ὠρισμένου σημείου αἱ λύσεις μας εἶνε ὅμοιαι πρὸς τὰς τοῦ Πλάτωνος, θὰ καταστήσομεν πλέον ζωηρὰν διὰ τὸν ἀναγνώστην τὴν ἀποψιν τοῦ Πλάτωνος, πλέον καταληπτὴν καὶ μέχρις ὠρισμένου βαθμοῦ πλέον πιθανήν.

Μία κριτικὴ ποὺ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀπευθυνθῇ ἐναντίον τῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος περὶ ἐπιστήμης (γνώσεως) εἶνε ὅτι αὕτη ἐρμηνεύει τὴν γνῶσιν ὡς ταξινόμησιν μᾶλλον παρὰ ὡς μέτρησιν· ὅτι κατὰ συνέπειαν μᾶς παρουσιάζει ἓνα ἰδανικὸν τὸ ὅποιον εἶνε στεῖρον ἀπὸ ἀπόψεως ἀποτελεσμάτων καὶ τὸ ὅποιον εἶχε ἐπιβλαβὴ ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καί, δι' αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετέπειτα σκέψεως. Οὐχ ἦττον δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἔχωμεν πλήρη βεβαιότητα περὶ τοῦ πῶς ἀντελαμβάνετο ὁ Πλάτων τὴν διαίρεσιν. Εἶνε ἀλήθεια ὅτι ὁμιλεῖ περὶ ταξινόμησεως τῶν εἰδῶν, δὲν εἶνε ὅμως σαφὲς πῶς ἐρμηνεύει κάθε εἶδος. Πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὅτι τὰ εἶδη εἶνε οὐσίαι μὴ ἐπιδεκτικαὶ ἀπολύτως καμμιάς ἀναλύσεως — ὅτι εἶνε ἓνα «τί», ὅπως: μέλαν, σκληρὸν καὶ στρογγυλὸν — καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ διαίρεσις δὲν εἶνε παρὰ ἓνα εἶδος λογικοῦ καὶ ἴσως λεκτικοῦ παιγνιδιοῦ μὲ τὰς ἐννοίας; Ὁ γράφων δὲν νομίζει ὅτι τοιοῦτον τι συμβαίνει. Ὁ Πλάτων παρεδέχετο μίαν μαθηματικὴν ἀντίληψιν τῶν εἰδῶν· ὁ ὀρισμός, κατὰ τελευταῖον λόγον, σημαίνει τὴν ἐξίσωσιν μιᾶς ἰδέας πρὸς ἓνα κάποιον εἶδος λόγου. Ἐὰν τὸ τοιοῦτον εἶνε ἀληθές, τότε, ἡ διαλεκτικὴ δὲν εἶνε μιὰ στεῖρα ταξινόμησις· εἶνε μαθηματικὴ ἀνάλυσις καὶ μέτρησις.

Ὅταν ὀλίγον ἀνωτέρω ἐλέγομεν ὅτι ὁ Πλάτων εὐρίσκεται εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τοῦ ὀρθολογισμοῦ εἶχομεν ὑπ' ὄψιν μας τὴν περιγραφὴν ποὺ δίδει τῆς ἐπαγωγικῆς φάσεως τῆς διαλεκτικῆς. Ἀλλὰ εἰς τὴν γνώμην του περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπαγωγῆς ὁ Πλάτων εἶνε πολὺ ὀλιγώτερον μονόπλευρος ἀπὸ τοὺς ὀρθολογιστὰς τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος. Ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ ἐπαγωγῆς δὲν ἐννοοῦμεν ἀπλῶς τὸ νὰ συνάγωμεν γενικοὺς νόμους ἀπὸ τὰς καθ' ἕκαστον περιπτώσεις, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ νὰ φθάνωμεν διὰ συλλογισμῶν εἰς πρώτας προτάσεις, κατ' οὐσίαν μάλιστα καὶ πᾶσαν οἵανδήποτε ἀπορητικὴν σκέψιν ἢ ὁποία ὀδηγεῖ πρὸς ἀνακάλυψιν τινά. Διὰ τὸν Σπινόζαν, ἡ πρώτη ἀρχὴ δίδεται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς· διὰ τὸν Πλάτωνα, εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν φθάνομεν ὡς εἰς τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς διαδικασίας τῆς δια-

νοήσεως. Ὑπὸ τὴν γενικευμένην αὐτὴν σημασίαν ἡ ἐπαγωγή δὲν ἦτο, διὰ τὸν Πλάτωνα, ἓνα ἄλλο εἶδος συναγωγῆς· ἦτο ἓνας ἐντελῶς διάφορος τρόπος τοῦ συλλογίζεσθαι· καὶ ὅμως ἦτο ὁ τρόπος τοῦ συλλογίζεσθαι. Ὅταν συμβῆ νὰ εὔρωμεν ὅτι ἡ ἐπαγωγή καὶ κάθε ἀναζήτησις πρώτων προτάσεων εἶνε ἀδύνατον νὰ ἀναχθοῦν εἰς συναγωγικὸν συλλογισμόν, τότε ἔχομεν τὴν τάσιν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αἱ πρώται προτάσεις λαμβάνονται αὐθαιρέτως. Τοῦτο συμβαίνει ἐπειδὴ ἠρμηνεύσαμεν πάρα πολὺ στενῶς τὸ συλλογίζεσθαι—δηλαδὴ ὡς συναγωγήν. Τὸ συλλογίζεσθαι δὲν ὑπάρχει καμμία ἀνάγκη νὰ εἶνε ἀνάλυσις πρώτων προτάσεων. Καὶ διατί; θὰ ἐρωτήσῃ ἴσως ὁ ἀντιφρονῶν. Ἡ ἀπάντησις εἶνε ὅτι, ἐὰν ὑπάρχει γνῶσις, καὶ ἐὰν ἡ γνῶσις εἶνε ἀντίληψις (θέα), τότε ἡ ἐνέργεια διὰ τῆς ὁποίας ὁ νοῦς φθάνει εἰς τὰς πρώτας προτάσεις ἀνάγκη νὰ εἶνε ἔγκυρος, διότι ἄλλως ἡ συναγωγή ἐκ τῶν πρώτων προτάσεων δὲν θὰ ἦτο οὔτε αὐτὴ γνῶσις. Ἡ συναγωγή εἶνε αὐστηρὰ καὶ μεθοδική, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι λαμβάνει χώραν συμφώνως πρὸς παραδεδεγμένους κανόνας· ἡ ἐπαγωγή—συλλογίζεσθαι πρὸς πρώτας προτάσεις—εἶνε ἐπίσης μεθοδική, ὅχι ὅμως συμφώνως πρὸς κανόνα δυνάμενον νὰ διατυπωθῇ· εἶνε ἐνέργεια τοῦ διαλογίζεσθαι τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε μία ἱκανοποίησις.

* * *

Ἄν καὶ ὁ Πλάτων τονίζει πολὺ τὴν ὀξείαν ἀντίθεσιν μεταξὺ δόξης καὶ νοήσεως, πράγματι ὅμως ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ δὲν ἦτο παρὰ διαφορὰ κατὰ βαθμόν. Ἡ διάνοια (διανόησις), ὅπως καὶ ἡ πίστις (πεποίθησις), εἶνε ἡ ἀντίληψις τῶν εἰδῶν διὰ μέσου εἰδώλων· ἡ διανόησις, ὅταν χρησιμοποιεῖ ὑποθέσεις, βασίζεται ἐπὶ εἰκασιῶν ἄλλο τόσον ὅσον καὶ ἡ δόξα (γνώμη)· ἀκριβῶς ὅπως ἡ δόξα εἶνε πεποίθησις χωρὶς τὸν λόγον τοῦ διατί, οὕτω καὶ ἡ διάνοια εἶναι ἀφελὴς καὶ ἄκριτος. Ἀφ' ἑτέρου πάλιν, ἡ δόξα καὶ ἡ διαλεκτικὴ ἀποτελοῦνται κάθε μία ἀπὸ τρία μέρη—θέαν (ἀντίληψιν), διαλογισμόν καὶ ἐρμηνεύειαν. Εἰς τὴν δόξαν ἐρμηνεύεται ἓνα δεδομένον τῶν αἰσθήσεων διὰ μίας κρίσεως· εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἡ ἐρμηνεύειαν συνίσταται εἰς τὸν ὄρισμόν μίας οὐσίας. Καὶ αἱ δύο ὅμως μετα-

χειρίζονται ὁμοίως τὴν μέθοδον τῆς ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως.¹⁾ Ἐὰν μᾶς ἦτο δυνατόν νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὰς τέσσαρας βαθμίδας τῆς κλίμακος ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ νοῦς ἀνέρχεται πρὸς τὴν πρώτην ἀρχὴν· ἢ εἰκὼν ὅμως τῆς κλίμακος δὲν θὰ ἦτο κατάλληλος καὶ ἀκριβὴς ἐπειδὴ αἱ διάφοροι βαθμίδες δὲν διακρίνονται σαφῶς ἀναμεταξύ των· δὲν ὑπάρχουν καλῶς καθωρισμέναι βαθμίδες, διότι οἱ διάφοροι τύποι τῆς διανοήσεως δὲν ἔχουν σαφῶς διαγεγραμμένα ὅρια. Ἐχομεν μᾶλλον τέσσαρα σημεῖα ἐπάνω σὲ μίαν συνεχῆ γραμμὴν. Ἄνεφέραμεν ἤδη προηγουμένως ὅτι μετὰ τὴν ἀνοδὸν ἀκολουθεῖ ἡ κάθοδος διὰ τῆς ὁποίας αἱ ὑποθέσεις τῆς διανοίας μεταβάλλονται εἰς ἀποδείξεις. Τώρα εἶνε ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν ὅτι καὶ ἡ κατάβασις ἐπίσης περιλαμβάνει τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νοητοῦ ὑποδείγματος ἐπὶ τῶν δεδομένων τῶν αἰσθήσεων. Λέγοντες τοῦτο δὲν λησμονοῦμεν αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Πλάτων εἰς τὴν Πολιτείαν (311 C) ὅτι ἡ διαλεκτικὴ κατέρχεται διὰ τῶν εἰδῶν καὶ καταλήγει εἰς εἶδη· ἡ διαλεκτικὴ ὅμως δὲν εἶνε ὁ μόνος τρόπος γνώσεως ποὺ πρέπει νὰ ἔχη ὁ ἄνθρωπος. «Ἐὰν ἓνας ἄνθρωπος, ἐνῶ ἔχει πλήρη καὶ ἱκανὴν γνῶσιν τοῦ θείου κύκλου, ἀγνοεῖ ὅμως τὴν ἀνθρωπίνην σφαῖραν, θὰ εὐρεθῆ εἰς πολὺ γελοῖαν θέσιν»· θὰ ἔχει ἀνάγκη τῶν μὴ καθαρῶν καὶ ἀβεβαίων τεχνῶν.—μὲ μίαν λέξιν τῆς δόξης (γνώμης)—εἰάν «θέλει νὰ εὕρη τὸν δρόμον διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ στὸ σπίτι του» (Φίληβος 62 A, B). Εἶνε ὅμως ἄρα γε ἀνάγκη νὰ εἶνε ὁ φιλόσοφος εἰς θέσιν νὰ εὕρη τὸν δρόμον τοῦ σπιτιοῦ του· ἢ μᾶλλον δὲν εὐρίσκεται τὸ σπίτι του εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν; Ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς γῆς, θὰ ἔχει βεβαίως καὶ ἐδῶ τὸ σπίτι του. Ὁ φιλόσοφος ἀνήκει καὶ εἰς τοὺς δύο κόσμους, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου· ὁ Πλάτων ἐπιμένει ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀνέβηκεν ἅπαξ τὸν ἀνήφορον καὶ κατώρθωσε νὰ ἰδῆ τὸν ἥλιον, εἶνε ἀνάγκη νὰ καταβῆ πάλιν εἰς τὸ σπήλαιον καὶ νὰ μετέχη τῶν κόπων καὶ τῶν τιμῶν τῶν κατοίκων αὐτοῦ. Καὶ προσθέτει ὅτι: ἀφοῦ οὕτως εἶδεν ἅπαξ τὰ ἀρχέτυπα εἶδη, θὰ εἶνε κατὰ τοσοῦτον περισ-

1) Ὁ Πλάτων ἀναφέρεται εἰς τὸν ἔρωτα πρὸς τὸ ἰδανικὸν ὁ ὁποῖος, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ ἀναστροφῆς καὶ σχέσεως (θέα), γεννᾷ ὡς τέκνον αὐτοῦ τὸν νοῦν (ἐρμηνείαν, Πολιτεία 490 B).

σότερον κατάλληλος νὰ ἐννοήσῃ τὰς σκοτεινὰς σκιάς ἀφοῦ θὰ γνωρίζει τίνος σκιαὶ εἶνε (Πολιτεία 520 C). Κατὰ ταῦτα λοιπὸν, διὰ νὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν λειτουργίαν του ὡς ἀνθρωπίνου ὄντος, ὁ φιλόσοφος θὰ μεταφράσῃ τὸ νοητὸν αὐτοῦ ὑπόδειγμα χρησιμοποιῶν ἐμπειρικοὺς ὅρους, προχωρῶν οὕτω πέραν τῆς διαλεκτικῆς (ἢ ὑπολείπόμενος αὐτῆς). Ὁ σπουδάζων λοιπὸν, ἐπὶ παραδείγματι, τοὺς διαφόρους τύπους τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων, ὅταν θὰ εὗρεθῇ ἐνώπιον ἑνὸς αἰτόμου μὲ σάρκα καὶ ὄστᾶ, θὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ καθορίσῃ ὅτι τὸ αἰτόμον αὐτὸ ἀνήκει εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τύπον (Φαῖδρος 271 C). Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ θεοὶ διὰ τῆς σκέψεως κατέρχονται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὰ πολλὰ (Τίμαιος 37 B, C, 68 D).

Συμβαίνει ὥστε καμμιά φορὰ ἡ ψυχὴ μας «νὰ εἶνε στεροῶς πεπεισμένη περὶ τῆς ἀληθείας πράγματός τινος μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν αὐτοῦ, εἰς ἄλλας δὲ περιπτώσεις νὰ εὗρίσκεται ἐν ἀμφιβολίᾳ ὡς πρὸς ὅλα, καὶ ἄλλοτε πάλιν νὰ ἔχῃ ὅπωςδήποτε ὀρθὰς γνώμας περὶ τινῶν συνδυασμῶν ἐνῶ πάλιν νὰ ἀγνοῇ αὐτὰ τὰ ἴδια πράγματα ὅταν ταῦτα ἔχουν μεταφερθῇ εἰς τὰς μακρὰς καὶ δυσχερεῖς συλλαβὰς τῆς πραγματικότητος» («πράγματα», Πολιτικὸς 278 D). Τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἔργον τοῦ νὰ ἐφαρμόσῃ κανεὶς καθωρισμένας ἐννοίας εἰς ἀκαθορίστους ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων δὲν εἶνε κᾶτι τὸ εὐκόλον· καὶ ὁ φιλόσοφος τὴν στιγμὴν ποὺ εἰσέρχεται εἰς τὸ σπήλαιον εἶνε ζαλισμένος καὶ δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ κατατοπισθῇ. Εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀποκτήσῃ ὀλίγην πρακτικὴν καὶ συνήθειαν εἰς τὸ ἡμίφως, καὶ μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ὁ φιλόσοφος γρήγορα θὰ ὑπερνικήσῃ τὴν δυσκολίαν.

Ὁ νοῦς λοιπὸν εὗρίσκεται εἰς διαρκῆ κίνησιν, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καθ' ὅλην τὴν κλίμακα τῶν ὄντων· ἡ διανόησις εἶνε ῥυθμὸς ἀνόδου καὶ καθόδου, ἀφαιρέσεως καὶ μετὰ τοῦτο συγκεκριμένης ἐφαρμογῆς, ἐπαγωγῆς καὶ συναγωγῆς· κίνησις πρὸς πρῶτας προτάσεις καὶ ἀπὸ τοιούτων, ἀπὸ τοῦ γυμνοῦ συμβεβηκότος πρὸς τὴν ἀρχήν, καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς πάλιν πρὸς τὸ συμβεβηκός, τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε πλέον γυμνόν· τέλος εἶνε ῥυθμὸς θεωρίας καὶ πράξεως. Τὸ μεγαλείτερον ὅλων τῶν κακῶν διὰ τὸν ἀνθρώπον εἶνε νὰ σταματήσῃ κᾶπου καὶ νὰ εἶνε εὐχαριστημένος ἐκεῖ· αὐτὸ ἀναμφιβόλως εἶνε ἀληθὴς πλάνη. Μὲ τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ περὶ τῆς ἀνόδου τῆς

ψυχῆς δι' ὅλης τῆς κλίμακος τῶν ὄντων, ὁ Πλάτων ἐπρόλαβε τὴν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν καὶ ἴσως ἐδανείσθη ἀπὸ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἢ δὲ ἀποισίς του περὶ τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχει κάποιαν ὠρισμένην ὁμοιότητα πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Σπινόζα περὶ τοῦ *conatus* (τάσις, προσπάθεια). Ἐνῶ ὅμως ὁ *conatus* δὲν διευθύνεται ὑπὸ σκοποῦ τινος, τοῦ Πλάτωνος ἡ πνευματικὴ ὁρμὴ ἔχει ὡς τέρμα καὶ σκοπὸν αὐτῆς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΠΕΤΙΔΟΣ